

DE NAARDENSE NOTEKRAKER

J. D. G. PEEREBOOM VOLLER.

Alvorens iets van onze ervaringen met de Naardense Notekraker gedurende de periode 27 november tot 3 december 1954 te vertellen, is een korte inleiding noodzakelijk.

De Notekraker behoort tot de kraaienfamilie. Hij is groter dan een Spreeuw en iets kleiner dan een Kauw. De kruin is ongevekt en omberkleurig. Om de inplanting van de vrij lange, forse, donker gekleurde snavel bevinden zich witte veertjes, die zich voortzetten in vrij grote, druppelvormige vlekken, waarmede de chocoladekleurige wangen, hals, romp en kleine vleugeldeken rijkelijk besprenkeld zijn. De kleine en grote slagpennen zijn zwart, evenals de vrij korte staart, die aan de bovenzijde een smalle en aan de onderzijde een brede witte eindband vertoont. Het oog is zwart, of zéér donkerbruin. De poten zijn donkergrijs, bijna zwart. Een opvallend veldkenmerk verschaffen de helderwitte onderstaartdekveren (fig. 1). Het geluid is een krijsend, luid en rauw klinkend „kraah...kraah”.

De allures van de Notekraker vertonen veel overeenkomst met die van de Vlaamse gaai; de Notekraker brengt echter veel meer tijd op de grond door dan zijn familiegenoot. Hij heeft brede vleugels en zijn vlucht is enigszins golvend en minder „moeizaam” dan die van de Vlaamse gaai. Het is een uitermate levendige vogel, die buiten de broedtijd zeer mak is en totaal geen wantrouwen schijnt te koesteren ten opzichte van de mens. Tegen de broedtijd ondergaat zijn wezen echter een volledige verandering en tijdens het broeden en het verzorgen van de jongen is het een stille,

schuwe en voorzichtige bosvogel geworden.

Men onderscheidt twee vormen, met name de Dunsnavelige (Siberische) Notekraker, *Nucifraga caryocatactes macrorhynchus* Brehm, en de Diksnavelige (Europese) Notekraker, *Nucifraga caryocatactes caryocatactes* (Linnaeus).

Het belangrijkste verschil tussen de twee vormen — de namen verklaren het reeds — bestaat hierin, dat de snavel van de Siberische Notekraker dunner, langer en spits is dan die van de Europese. Identificatie zal echter slechts met zekerheid kunnen geschieden, indien men een exemplaar van beide vormen gelijktijdig van zeer dichtbij, liefst in de hand, zou kunnen bekijken. In de vrije natuur zijn geen verschillen waarneembaar.

De Europese Notekraker is inheems in Scandinavië (niet algemeen), Oost-Pruisen, de Baltische landen, Rusland en meer naar het zuiden de Harz, het Fichtel- en Ertzgebirge, het Alpengebied, de Jura, de Karpathen en de Pyreneeën. Hij begint vroeg met de nestbouw, meestal hoog in een naaldboom, dicht bij de stam en liefst aan de zonkant. Medio maart worden de 3 tot 4 bleekgroene, bruinegeklepte eieren gelegd. Alleen het vrouwtje broedt. Gedurende de broedtijd wordt zij door het mannetje uit de krop gevoerd.

Het voedsel bestaat in hoofdzaak uit hazelnoten, dennezaden, bessen, slakken en insecten. Bovendien behoren in de broedtijd eieren en jonge vogels tot het menu.

De Dunsnavelige of Siberische Notekraker bewoont de Siberische bergwouden vanaf

Fig. 1. *Notekraker, zich de veren poetsend.*

Foto: Peereboom Voller.

de Oeral in het westen tot Anadir en het eiland Sachalin in het oosten. In het zuiden wordt zijn verspreidingsgebied ongeveer begrensd door een denkbeeldige lijn west-oost over Tomsk, het Altai-gebergte en de Sayan-bergen. Hij voedt zich voornamelijk met de zaden van de Arve-den. Voorts behoren noten en allerlei sappige bessen tot zijn menu en ook wel insekten en ander dierlijk voedsel. Broedgegevens omtrent de Siberische vorm zijn uiterst schaars.

Zoals ook bij vroegere periodieke invasies het geval was, begon de Notekraker-invasie in 1954 omstreeks de tweede helft van september. Een enkele waarneming schijnt reeds in juli uit de provincie Groningen te zijn gemeld. Het betrof geen grote invasie. Men schat dat er ongeveer een 100-tal in Nederland geweest zijn.

Maar zij was wel belangrijk, omdat meldingen konden worden verzameld uit vele plaatsen. Verreweg de meeste meldingen waren afkomstig uit plaatsen, gelegen in een brede strook, die zich in zuidwestelijke richting uitstreckte van de provincie Groningen langs het IJsselmeer naar de Noordzeekust. Incidentele meldingen kwamen van de Waddeneilanden, uit Friesland, Noordbrabant en Limburg. De meeste meldingen betroffen enkelingen. Slechts hier en daar werden twee of drie exemplaren tegelijk waargenomen. Voor zover bekend werd een vijftal Notekrakers geringd, o.a. een exemplaar in Baarn.

Het wegtrekken van de Notekrakers uit hun broedgebied, dat de periodieke invasies o.m. in ons land veroorzaakt, heeft niets te maken met de zg. vogeltrek. Veel-

Fig. 2. *Portret van de Notekraker.*

Foto: Peereboom Voller.

eer kan men spreken van een natuurlijke „uitwijkreactie”. Naar de oorzaak hiervan kan men tot dusver — wegens gebrek aan gegevens en waarnemingen — slechts gissen. Men zoekt deze oorzaak in een voedseltekort, ontstaan of door overbevolking als gevolg van een voorspoedig broedseizoen, of door verminderde produktie van de natuurlijke voedselbronnen (mis-oogst). Vooral als beide oorzaken toevallig samenvallen zou een massale uittocht plaatsvinden.

Of er in een daarop volgend voorjaar een terugtrek naar het broedgebied plaats vindt staat geenzins vast. Betrouwbare gegevens daaromtrent ontbreken geheel. Men neemt aan dat zeer vele, zo niet de meeste exemplaren hun broedgebied nimmer terugzien, omdat zij tijdens hun omzwervingen omkomen.

Veel is er destijds over de Naardense Notekraker geschreven. Niettemin willen wij, die het voorrecht genoten de vogel van 27 november tot 3 december 1954 dagelijks te observeren, ook onze waarnemingen hier weergeven.

In een complex van achtertuintjes, van elkaar gescheiden door ligusterheggen, koos hij zijn tijdelijk domicilie. Er stonden verschillende bomen en onder de aanwezige sierstruiken bevonden zich verscheidene Hazelaars, die dat jaar rijkelijk vrucht droegen. De met gras begroeide grond was hier en daar bedekt met een dikke laag afgevallen dor blad.

De Notekraker bleek uiterst tam. Met enige voorzichtigheid kon men hem benaderen tot een afstand van ongeveer anderhalve meter. Hij vestigde bij ons de indruk, alsof hij in zijn geboortestreek nauwelijks met mensen in aanraking was geweest, zodat hem het gevaar, dat een dergelijk contact meestal met zich meebrengt, ontging.

Vele ornithologen en vogelliefhebbers kwamen naar hem kijken. Zelfs wanneer meer vogelvrienden tegelijk hem van zeer nabij gadesloegen, scheen hij niet van de wijs gebracht en volgde hij bedrijvig zijn hamsterdrift. Eenmaal maakten wij mee, dat de Notekraker hevig alarmeerde. Dat geschiedde, toen er een kat door de tuin kwam geslenterd. Hij vloog toen onmiddellijk in een boom en alarmeerde luidkeels „kraa . . kraa . .”. Vermoedelijk wekte de kat associaties met de wilde dieren in zijn geboortestreek.

De Notekraker scheen in zijn tijdelijke verblijfplaats volkomen op zijn gemak, hetgeen eigenlijk niet te verwonderen was, gezien de rijke dis die hem steeds werd bereid, aanvankelijk door de Hazelaars en later, toen deze door hem kaalgeplukt waren, door de dochter van de bewoners

van een pand, waartoe een van de tuintjes behoorde. Hij bleek een uitgesproken voorkeur voor hazelnoten aan de dag te leggen. Toen er geen enkele noot meer aan de Hazelaars was overgebleven probeerde men hem te voeren met speciaal voor dat doel gekochte pinda's. Hij nam er wel even een in de snavel maar liet hem direct weer vallen en keek er niet meer naar om. Voor brood, vlees en ei had hij evenmin belangstelling. Dit in tegenstelling met de Notekrakers, die terzelfder tijd werden waargenomen in Baarn, Meppel en Tilburg en die juist van een bijzondere voorkeur voor pinda's blijk gaven. De vogel in Meppel aanvaardde zelfs geen hazelnoten. Drie exemplaren in Heerlen verkozen tamme kastanjes. Het gevolg hiervan was, dat er elke dag door zijn verzorgster een kom met speciaal voor hem gekochte hazelnoten werd klaargezet. Zijn maaltijd verliep als volgt. Met de snavel nam hij een hazelnoot uit de klaargezette bak en vloog daarmee naar een paaltje in een ligusterheg of een bepaalde tak in een boom, die hij speciaal voor het nuttigen van zijn maaltijden had bestemd. Daar legde hij de noot neer en klemde haar met de linkerpoot tegen het bewuste paaltje of de bewuste tak. Met enige snel op elkaar volgende hamerslagen van zijn forse snavel werd de noot „gekraakt”. Duidelijk viel daarbij op, dat slechts kop en snavel in een snelle op- en neergaande beweging verkeerden, terwijl de rest van het lichaam onbeweeglijk bleef, zoals op een der bijgaande foto's duidelijk valt waar te nemen (fig. 3). Zodra de noot van de bolster was ontdaan, werd het harde vruchtvlees in een der poten geklemd. Met de snavel werd hiervan telkens een klein stukje afgewrikt en geconsumeerd. Deze procedure herhaalde zich totdat de vogel verzadigd was.

Slechts een klein percentage van de noten

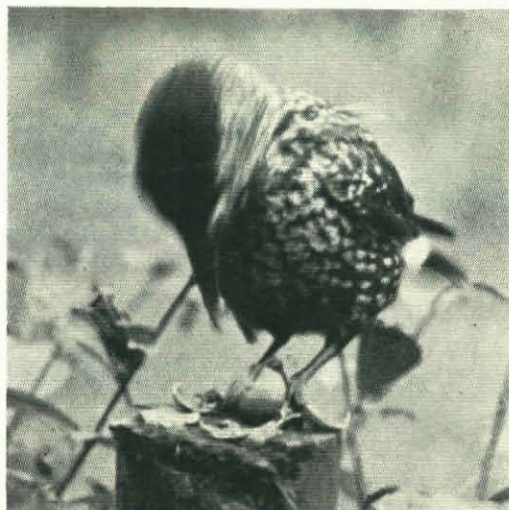

Fig. 3. *Met snelle hamerslagen van de forse snavel wordt de noot gekraakt. Slechts de kop is in beweging.*

Foto: Peereboom Voller.

werd genuttigd. Evenals zijn familielid de Vlaamse gaai blijkt de Notecraker te gehoorzamen aan een hamster-instinct. Hij had namelijk de gewoonte om de meeste noten te verbergen en hield er voor dat doel de meest uiteenlopende bergplaatsen op na. Soms verborg hij ze onder een dakpan van het dak van een schuurtje of in het rieten dak van een woning. Een andermaal gebruikte hij een spleet in de muur, maar meestal verborg hij ze onder het dorre blad op de grond, of hij begroef ze door ze met de snavel in de bodem te drukken, waarna hij met enige zijwaartse bewegingen van de snavel aarde en dorre bladeren over de aldus ontstane gaatjes „harkte”. Men kan aannemen, dat de bewuste tuintjes op deze wijze in de letterlijke zin bezaaid waren met hazelnoten. Men zou zich in dit verband kunnen afvragen of de Notekrakers in de streken waar zij inheems zijn op deze wijze, onbewust, zelf voor de uitbreiding van hun voedingsgewas zorgdragen.

Fig. 4. *Uitwendig is de volle krop duidelijk zichtbaar.*

Foto: Peereboom Voller.

Niet altijd werd telkens slechts één noot verborgen. Meermalen namen wij waar, dat de Notekraker drie of vier noten tegelijk, soms met bolster en al, soms ontbolsterd in zijn keelzak liet verdwijnen. Met een volle krop, die uitwendig duidelijk zichtbaar was (fig. 4) vloog hij dan naar een bepaalde plaats op de grond, bracht met kokhalzende rekbewegingen een noot in de snavel en verborg die onder het dorre blad of in de aarde, vloog dan naar een andere plaats, alwaar wederom een noot tevoorschijn werd gebracht en verborgen. Dit herhaalde zich totdat de krop leeg was, waarop hij nieuwe voorraad ging halen. Voortdurend was hij in de weer met het halen en wegbrengen van zijn noten. Af en toe werd er een geconsumeerd.

Men veronderstelt, dat de Notekrakers,

evenals de Vlaamse gaaien, vergeten waar zij het voedsel hebben verborgen. Dit moet betwijfeld worden. Meermalen viel het ons op, dat de Notekraker naar een bepaalde plaats toe vloog en daar zonder aarzelen een noot tevoorschijn bracht, die hij kennelijk tevoren daar had verborgen.

Omstreeks één uur 's middags verdween hij uit de tuintjes om te circa 3 uur weer present te zijn. Daarna verdween hij weer en kwam later terug om zijn avondmaal te nuttigen. Er werden dan geen noten meer verborgen. Zodra hij verzadigd was zette hij zich op een tak of een paaltje en maakte toilet. Daarna bleef hij rustig een tijdje zitten, zette zijn veren op en keek voldaan om zich heen, totdat hij plotseling wegvloog, elke dag in dezelfde richting, vermoedelijk naar zijn slaapboom. Zoals reeds vermeld, beschikte onze Notekraker over een goede verzorgster. Zij noemde hem „Gra—Gra” naar het geluid, dat hij maakte, en als zij hem bij zijn naam riep, kwam hij op den duur onmiddellijk op haar toe gevlogen. Met veel geduld tracht-

Fig. 5. *Tenslotte liet hij alle terughoudendheid varen.*

Foto: Peereboom Voller.

te zij hem ertoe te bewegen op haar, met hazelnoten gevulde, hand te komen zitten. Wij waren erbij tegenwoordig, toen deze lokpogingen tenslotte met succes werden bekroond. „Gra—Gra” zijn terughoudendheid overwon en uit haar hand een noot wegnam. Later maakte hij er een gewoonte van, vooral toen hij bemerkte, dat zij de noten voor hem had vóór-gekraakt (fig. 5). Op 26 oktober 1954 vestigde deze Notekraker zich tijdelijk in de bewuste Naardense achtertuin. Op 19 december d.a.v. werd hij er voor het laatst gezien. Deskundigen zijn van mening, dat de periodieke invasies, zoals wij er in 1954 een beleefden, worden gevormd door de Dunsnavelige, Siberische, Notekraker. Zoals hierboven reeds werd gezegd, is echter het identificeren van de vorm in het vrije veld, zoal niet onmogelijk, dan toch uitermate

moeilijk. In Duitsland komen tijdens invasiejaren beide vormen naast elkaar voor. Bovendien bestaat er een tussenvorm. Nu beschikken wij over een zeer fraaie foto van de Diksnavelige Notekraker in „Der kleine Tierfreund” van maart 1955, vervaardigd door Fischer—Warenholz. Vergelijken wij hiermee de op gelijk formaat vergrote foto's van de Naardense Notekraker dan blijken de dikten van de snavel volkomen gelijk. De voorkeur voor hazelnoten wordt door Bannerman in „The Birds of the British Isles” opgegeven als kenmerk van de diksnavelige vorm en in verband gebracht met de snaveldikte. In het licht van het bovenstaande hellen wij ertoe over de Naardense Notekraker, zoal niet als een Diksnavelige Notekraker, dan toch als een vertegenwoordiger van de tussenvorm te beschouwen.

Litteratuur:

- D. E. Bannerman and G. E. Lodge 1953: The Birds of the British Isles, Dl. I, blz. 41 e.v.
K. Heinroth 1955: Mitteleuropäische Vogelwelt, Dl. I, Pl. 7.
J. Kist 1954: Vogelgids, blz. 212.
J. Taapken en T. Bloem 1955: Overzicht van het verloop der invasie van de Notekraker, *Nucifraga caryocatactes*, in Nederland. *Ardea* 43, blz. 145.
Mej. L. van Woerden 1955: „Gra-gra”, de Notekraker, *Nucifraga caryocatactes macrorhynchos*, uit Naarden. *Ardea* 43, blz. 180.
J. D. G. Peereboom Voller 1955: De Notekraker. *De Spiegel* No. 15, d.d. 8-1-'55.
Diverse dag- en weekbladreportages 1954/'55.

DE GROESBEEKSE WORTELSTOMPEN

A. J. M. GARJEANNE.

Deze titel heeft een verklaring nodig. Noordwestelijk tot zuidwestelijk van Groesbeek liggen uitgestrekte bossen, waarvan een groot deel, dat als Staatsbossen bekend staat, door de houtvesterij Nijmegen beheerd wordt. Het zijn prachtige wandelbossen, bij de aanleg waarvan een aantal soorten zijn aangeplant die alleen oppervlakkig aan een Nederlands

bos doen denken. Ze worden natuurlijk goed onderhouden, zodat bv. in het vroege voorjaar van 1957 heel wat is gekapt, dat dood of ziek was of dat te dicht op elkaar stond. Dat is in vroegere, zelfs véél vroegere jaren óók gebeurd en er zijn zware bomen onder de bijl gevallen. Zorgvuldig werden ook de wortelstompen met veel moeite gerooid, aan de kant gegooid